

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Література

1. Бойко О.Д. Новітня історія України 2014-2019. Київ : Альма-матер, 2020. 160 с.
2. Танцюра В.І. Політична історія України: Навчальний посібник. Київ, 2008.
3. Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті. За ред. Ю. Якименка. Київ : Центр Разумкова, 2017. 428 с. URL : https://razumkov.org.ua/uploads/article/2017_PARTII.pdf

Результати Всеукраїнського референдуму, вибори Президента України створили у республіці якісно нову політичну ситуацію. Було прискорено остаточну ліквідацію СРСР.

7-8 грудня 1991 р. на території Білорусі (у Біловезькій пуші під Брестом) відбулася зустріч Голови Верховної Ради Білорусі С. Шушкевича, Президента Російської Федерації Б. Єльцина і Президента України Л. Кравчука. Підсумком її стали офіційна констатація факту розпаду СРСР, укладення угоди про утворення Співдружності Незалежних Держав (СНД).

21 грудня 1991 р. на зустрічі в Алмати керівники Росії, України, Білорусі, Азербайджану, Вірменії, Молдови, Казахстану, Киргизії, Туркменістану, Узбекистану і Таджикистану підписали Декларацію про утворення СНД. Це означало, що СРСР як суб'єкт міжнародного права і геополітична реальність перестав існувати; кожна республіка стала самостійною. СНД не є державою, вона не має наддержавних управлінських структур. Члени Співдружності є цілком незалежними державами.

Незалежність України була визнана всіма колишніми радянськими республіками, світовим співтовариством. Вона є закономірним наслідком багатовікового прагнення народу. Свою незалежність Україна здобула за винятково сприятливого збігу внутрішніх та зовнішніх обставин. Адже демократизація суспільно-політичного життя дала можливість активізуватись національно-визвольному, демократичному руху, традиції якого виявилися особливо живучими. Після провалу серпневого заколоту посилились відцентрові настрої в українському суспільстві. Союзні органи влади втратили контроль над подіями у радянських республіках, а консервативні великодержавні сили були тимчасово деморалізовані, Компартія України опинилася під заборонаю. Більшість колишніх комуністів підтримала ідею незалежності. Соціально-економічне життя в СРСР восени 1991 р. стрімко погіршувалося і народні маси щиро сподівалися, що в самостійній Україні становище швидко зміниться на краще, тому теж у переважній більшості підтримали незалежність. Світове співтовариство загалом позитивно поставилось до намагання радянських республік здобути незалежність і не заважало розпаду СРСР. Україна стала суверенною державою без кровопролиття, мирним шляхом.

24 серпня 1991 р. вона офіційно отримала назву – Україна, що відповідає історичній традиції. Розпочався процес утвердження атрибутів державності, без яких не існує суверенних держав. 4 вересня 1991 р. над куполом будинку Верховної Ради замайорів національний синьо-жовтий український прапор, а 28 січня 1992 р. він отримав статус

державного. 15 січня 1992 р. гімном України стала музика композитора М. Вербицького на слова П. Чубинського "Ще не вмерла Україна...". 19 лютого 1992 р. Верховна Рада затвердила тризуб як малий герб України. Національна символіка перетворилася на державну.

8 жовтня 1991 р. набув чинності закон "Про громадянство України", згодом розпочався обмін радянських паспортів на українські.

7 листопада 1991 р. Верховна Рада затвердила закон "Про державний кордон", а в грудні того ж року утворено Державний митний комітет України. Почалося формування прикордонної та митної служб держави.

На початку січня 1992 р. в Україні був започаткований обіг купонів багаторазового використання, а у вересні 1996 р. вони були замінені на національну валюту – гривню. Так відбувся перехід на власну грошову одиницю.

У серпні 1991 р. постановою Верховної Ради "Про військові формування на Україні" їй були підпорядковані усі війська, розміщені на території республіки. У жовтні того ж року було затверджено концепцію оборони та будівництва Збройних сил України. Процес створення власної армії та флоту мав відбуватися шляхом поступового реформування військ Київського, Одеського та Прикарпатського військових округів, частин протиповітряної оборони і Чорноморського флоту. У грудні 1991 р. був прийнятий Закон України "Про Збройні сили України", в якому офіційно проголошувалося створення армії та флоту. Поступово була створена правова база для реформування війська. У жовтні 1993 р. Верховна Рада прийняла "Військову доктрину України". Вона мала чітко виражений оборонний характер, тому чисельність Збройних сил була скорочена. Якщо наприкінці 1991 р. особовий склад армії становив 726 тис. осіб, то наприкінці 1996 р. – 350 тис. Поряд зі Збройними силами були створені Національна гвардія, частини спеціального призначення, Служба безпеки та інші силові структури держави.

До серпня 1991 р. політичні партії та організації в Україні умовно поділялися на дві групи: комуністичну й антикомуністичну. Після перемоги сил демократії, проголошення незалежності України й розпаду СРСР блок антикомуністичних сил розпався, оскільки спільна мета, що їх об'єднувала, була досягнута, на передній план виступили вузькопартійні інтереси та завдання.

Наприкінці 2000 р. в Україні було зареєстровано більше 100 політичних партій та організацій. Їх кількість непостійна: активно відбуваються інтеграційні й дезінтеграційні процеси виникнення та розпаду партій і політичних груп. Розмаїття партій та організацій зумовлене незавершеністю процесу структуризації українського суспільства, гострою боротьбою всередині партій за лідерство, що часто призводить до розколів, виникнення регіональних партій тощо. Жодна з них й досі не змогла виробити і донести до суспільства консолідуючу загальнонаціональну ідею.

Політична ситуація в Україні у перші роки незалежності залишалася напруженою. Нова влада проголосила програмні орієнтири своєї політики: забезпечення народові достатку, прав і свобод; побудова соціально спрямованої економіки, що передбачає

необхідність глибоких економічних реформ; роздержавлення та приватизація, забезпечення рівних умов господарювання всім його суб'єктам. Однак ейфорія щодо оперативного і кардинального вирішення суспільно-економічних проблем швидко минула. Передусім не було вироблено чіткої концепції державотворення, що сконцентрувало б зусилля широких народних мас. За грудень 1991 – квітень 1994 р. Верховна Рада України прийняла кількості законів, але за відсутності концепції переходу від тоталітарного до демократичного суспільства багато з них виявилися нежиттєздатними і не забезпеченими відповідними механізмами впровадження.

Верховна Рада претендувала на всю повноту влади в країні, але із запровадженням посади Президента розпочався непростий, а почасти – болісний процес розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову. Державний апарат у центрі й на місцях почав давати зброї.

З метою оптимізації структури влади у червні 1991 р. Верховна Рада ухвалила концепцію нової Конституції. Однак конституційний процес затягнувся на п'ять років, а продиктовані життям зміни раз у раз вносилися до Конституції 1978 р., яка залишалася чинною до 28 червня 1996 р. Таких поправок було майже 200.

Прагнучі зміцнити повноваження Президента, Л. Кравчук у лютому 1992 р. заснував Державну думу України – консультативний орган при Президентові. Утворення непередбаченого Конституцією органу влади, який перебирав на себе частину функцій Верховної Ради, викликав потужний спротив. Під тиском Верховної Ради наприкінці 1992 р. Думу було розформовано.

Не вдалося Л.Кравчуку зміцнити й створений навесні 1992 р. інститут представників Президента на місцях.

То була спроба реформувати радянську систему, створити жорстку виконавчу вертикаль, підпорядковану Президентові. Проте у березні 1993 р. Верховна Рада проголосила, що голови обласних та районних рад залишаються найвищими посадовими особами в регіонах. Таке протистояння Президента і Верховної Ради було не на користь розбудові незалежної держави.

Внутріполітичне життя України визначали розбіжності між полярними політичними силами. Дискусії точилися з таких ключових питань, як ринкова чи планова соціалістична економіка, незалежна Україна чи відродження Союзу тощо. Усе це знижувало ефективність діяльності Верховної Ради, уряду, місцевих органів влади.

У січні 1992 р. уряд Російської Федерації відмінив державний контроль над ціноутворенням. Кабінету Міністрів України, щоб якось захистити український ринок в умовах "прозорих" кордонів від напливу покупців з Росії, довелося продублювати ці заходи. Непідготовлена лібералізація цін призвела до розвалу системи державного управління народним господарством, розриву економічних зв'язків, платіжної кризи, розкручування інфляційної спіралі, розбалансованості фінансово-кредитної системи, падіння виробництва, зубожіння населення. Уряд прем'єр-міністра В. Фокіна втратив довіру громадян і в жовтні 1992 р. був відправлений у відставку.

13 жовтня 1992 р. Верховна Рада затвердила прем'єр-міністром Л. Кучму. Головним недоліком роботи попереднього уряду новий прем'єр-міністр вважав втрату державного контролю за процесами у народному господарстві республіки. У пошуках ефективної моделі управління уряд Л. Кучми спочатку спробував відновити галузеве централізоване регулювання народним господарством, зокрема запровадити держзамовлення на республіканському і регіональному рівнях, стабілізувати економіку, опираючись на державний сектор. Проголошені наміри реалізувати не вдалося, оскільки адміністративні заходи не були забезпечені необхідними економіко-правовими актами. Обвал економіки продовжувався.

Для виходу зі складного становища у народногосподарському комплексі країни прем'єр-міністр Л. Кучма у травні 1993 р. зажадав у Верховній Раді додаткових повноважень. Пропонувалося запровадити спеціальний режим управління економікою країни, підпорядкувати уряду Національний банк, Антимонопольний комітет, Фонд державного майна, здійснити подвійне підпорядкування держадміністрацій на місцях, надати право Кабінету Міністрів видавати декрети до травня 1994 р.

Президент Л. Кравчук виступив проти цих пропозицій, оскільки їх реалізація звузила б його повноваження. Згідно з пропозицією Л. Кравчука уряд мав очолити Президент, виконання окремих доручень якого покладалось би на віце-президента. До його повноважень мали належати видання указів із законодавчо неврегульованих економічних питань.

Верховна Рада відхилила ці пропозиції, але й уряд не отримав надзвичайних повноважень. Ситуація зайшла в глухий кут. Становище в країні продовжувало погіршуватися. За цих умов 7 червня 1993 р. розпочався страйк шахтарів Донбасу, який перекинувся на інші галузі промисловості. Страйкарі висунули не лише економічні вимоги, а й політичні – надати Донбасу регіональну автономію, провести в країні референдум щодо довіри Президентові, Верховній Раді і радам усіх рівнів. Страйк набув апогею 14-15 червня. Ситуація ставала дедалі напруженішою.

У цей час Верховна Рада прийняла постанову про референдум щодо довіри Президенту і вищому законодавчому органу держави. Завдяки цьому вдалося ослабити соціальне напруження і припинити страйк. Згодом рішення про референдум Верховна Рада відмінила, але у вересні 1993 р. постановила провести дострокові вибори в парламент навесні 1994 р. і вибори Президента – у червні того ж року. Уряд Л. Кучми у вересні 1993 р. пішов у відставку. Виконуючим обов'язки прем'єр-міністра був призначений Ю. Звягільський. У червні 1994 р. уряд знову очолив В. Масол. Соціально-економічна ситуація в державі продовжувала погіршуватися.

Вибори до Верховної Ради навесні 1994 р. відбулися за мажоритарною системою, відповідно до якої кандидатів висували у територіальних округах, а не за партійними списками. Ця система помітно обмежила вплив політичних партій та громадських об'єднань на виборах. На один депутатський мандат в середньому претендувало по 13 осіб. Тому передвиборча кампанія відбувалася у надзвичайно напруженій боротьбі.

У першому турі виборів 27 березня 1994 р. було обрано тільки 49 депутатів, у другому ще 289. З 24 по 31 липня відбулися довибори у 59 зі 112 округів. За результатами виборів 25% місць здобула КПУ, 5,9% – Рух, 5,34% – СелПУ, 4,15% – СПУ. Отримали місця в парламенті також представники Української республіканської партії, Конгресу українських націоналістів, Партії демократичного відродження України, Демократичної партії України, Партії праці, Соціал-демократичної партії України, Української консервативно-республіканської партії, Громадянського конгресу України. Безпартійних було – 221 депутат (55,6%) з 397 обраних.

На виборах відчутної поразки зазнали пропрезидентські політичні сили. Майже третина виборців віддала свої голоси партіям лівої орієнтації. Невдала внутрішня політика попереднього керівництва країни зробила гасла комуністів та соціалістів знову привабливими для мільйонів громадян держави.

У складі нової Верховної Ради нараховувалося дев'ять депутатських груп і фракцій: комуністична, рухівська, соціалістична, центристська, аграрна, групи "Реформи", "Єдність", "Державність", міжрегіональна. Певна кількість народних депутатів залишилася поза фракціями і групами. З часом кількість, склад, назви депутатських груп змінювалися.

На посаду Голови Верховної Ради України було висунуто 9 кандидатур. Оскільки у парламенті кількісно переважали ліві групи і фракції, то перемогу здобув лідер СПУ О. Мороз.

У напруженій політичній боротьбі відбувалися президентські вибори влітку 1994 р., на яких балотувалося 11 претендентів – Л. Кучма, Л. Кравчук, І. Плющ, П. Таланчук, Л. Скорик, І. Валеня, В. Лановий, В. Пинзеник, О. Мороз, В. Бабич, М. Рудь. Згодом Л. Скорик та В. Пинзеник зняли свої кандидатури; не змогли зібрати по 100 тис. голосів на свою підтримку М. Рудь та І. Валеня. Кандидатами було зареєстровано 7 осіб. У першому турі ніхто не набрав більше половини голосів, і був призначений другий тур на 10 липня 1994 р., в якому змагались Л. Кравчук та Л. Кучма. Переміг Л. Кучма, який набрав 14 млн 660 тис. голосів (52%), а Л. Кравчук 12 млн 100 тис. голосів (45%).

Л. Кучма – другий Президент України (19 липня 1994 – 23 січня 2005).

Хронологія подій

19 липня 1994 р. – новообраний Президент України Л. Кучма склав присягу на вірність українському народу

16 листопада 1994 р. – Україна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ)

Листопад 1994 р. – відбувся офіційний візит Президента України до США. Президент України виступив на 49-й сесії Генеральної Асамблеї ООН

Травень 1995 р. – підписано Конституційний договір між Президентом і Верховною Радою

11–12 травня 1995 р. – візит в Україну Президента Сполучених Штатів Америки Білла Клінтона

Жовтень 1995 р. – Україна прийнята до Ради Європи

28 червня 1996 р. – Верховною Радою прийнята нова Конституція України
Вересень 1996 р. – запровадження нової національної валюти – гривні
29 березня 1998 р. – вибори Верховної Ради XIV скликання за списками політичних партій по загальнодержавному округу та територіальних округах
14 листопада 1999 р. – Л. Кучма у другому турі виборів переобраний на посаду Президента України
Січень 2000 р. – у Верховній Раді України утворилась депутатська більшість
Квітень 2000 р. – проведено Всеукраїнський референдум з актуальних питань життя держави
Березень–квітень 2001 р. – «касетний скандал» та політична криза в Україні. Відставка уряду, очолюваного прем'єр-міністром В. Ющенком

"Помаранчева революція" – це акції протесту українських громадян, викликані масовими фальсифікаціями президентських виборів 2004 року на користь провладного кандидата Віктора Януковича. Зазначені події отримали назву за кольором, який використовували прибічники кандидата в президенти Віктора Ющенка й опозиційної партії "Наша Україна". Під помаранчевими стягами гуртувалися громадяни, яким була небайдужа доля України.

Віктор Ющенко, один із лідерів Помаранчевої революції.

Після рішення Верховного Суду України від 20 січня 2005 року, Ющенко офіційно оголошений третім Президентом України. Президент України у 2005-2010 роках.

Політичний шлях В. Ющенко: Голова Національного банку України (1993–2000), від 22 грудня 1999 до травня 2001 року – Прем'єр-міністр України.

Під час президентства Ющенка Голодомор 1932–1933 років було визнано геноцидом українського народу.

2 квітня 2007 року президент України Ющенко підписав указ про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України 5-го скликання. Підставою для цього президент назвав неконституційний спосіб формування конституційної більшості у ВР, а саме входження до коаліції окремих депутатів а не цілих фракцій.

6 квітня 2008 року Ющенко підписав закон про ратифікацію протоколу про вступ України до СОТ. Процес вступу України до СОТ розпочався ще у 1993 році.

Восени 2012 року В.Ющенко очолює партію "Наша Україна" на парламентських виборах, але подолати прохідний бар'єр у 5% не вдалося - лише 1,11% виборців підтримали політсилу колишнього президента.

Політична біографія В. Януковича

21 листопада 2002 року Верховна Рада проголосувала постанову про призначення Віктора Януковича Прем'єр-міністром. Призначення підтримав 234 нардеп. Прем'єром Янукович пробув до 5 січня 2005 року

Під час повторного голосування виборів Президента **26 грудня 2004 року** Віктор Ющенко набрав 15 млн 115 тисяч 712 (51.99%), а Віктор Янукович – 12 848 528 (44.20%).

На парламентських виборах у **26 березня 2006 року** Віктор Янукович балотувався у Верховну Раду 5 скликання (2006-2007) як №1 у списку Партії регіонів. Янукович набув депутатських повноважень 25 травня 2006 року, а припинив депутатські повноваження 12 вересня 2006 року. У цей проміжок він був членом Комітету Верховної Ради з питань правової політики.

4 серпня 2006 року Верховна Рада проголосувала постанову про призначення Віктора Януковича Прем'єр-міністром України. Янукович пробув на посаді прем'єр-міністра до 18 грудня 2007 року.

На парламентських виборах 2007 року Віктор Янукович балотувався у Верховну Раду 6-го скликання (2007-2012) як №1 в списку Партії регіонів. Народним депутатом він пробув з дня присяги 23 листопада 2007 року до 19 лютого 2010 року.

7 лютого 2010 року у другому турі за Віктора Януковича проголосувало 48.95%. У першому турі 17 січня 2010 року за Віктора Януковича віддали голоси 35,32% виборців, за прем'єра Юлію Тимошенко – 25,05%.

21 листопада 2013 року на засіданні Кабінет Міністрів, який очолював “регіонал” Микола Азаров, прийняв розпорядження про призупинення процесу підготовки до укладання Угоди про асоціацію з ЄС. Це призвело до перших протестів в той же вечір на Майдані Незалежності.

9 листопада 2013 Віктор Янукович не підписав у Вільнюсі Угоду про асоціацію та зону вільної торгівлі з Європейським Союзом на саміті "Східного партнерства". Після цього у ніч на 30 листопада відбувся розгін протестуючих, що призвело до активізації масових протестів в центрі Києва.

Революція Гідності об'єднала людей, які повстали проти насилля, несправедливості, порушення європейських демократичних цінностей та прав людини. Серед них є ті, хто загинув не лише на Майдані у буремні дні революції – Герої Небесної Сотні (Небесна сотня – символічна назва 107 активістів Євромайдану, вбитих з 22 січня по 20 лютого 2014 року).

Одна із найбільш трагічних сторінок в історії незалежності України сталися в Києві 18-20 лютого 2014 року. У ці дні події розгорталися стрімко та непередбачувано: від мирної ходи – до масових розстрілів, від мирних домовленостей – до нещівного пожежу у Будинку профспілок на Майдані та зупинки руху метро.

22 лютого 2014 року Верховна Рада 7 скликання зареєструвала постанову №4193 Віталія Кличка, Арсенія Яценюка і Олега Тягнибока про усунення Віктора Януковича з посади президента України. Згідно з постановою, позачергові вибори президента призначили на 25 травня 2014 року.

Насильницька анексія Криму, як і псевдореферендум (16 березня 2014 р.), не визнаються українською державою і більшістю країн, не визнається Генеральною асамблеєю ООН, ПАРЄ, ПА ОБСЄ, а також суперечить рішенню Венеційської комісії. Згідно з Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на

тимчасово окупованій території України» територія Кримського півострова внаслідок російської окупації вважається тимчасово окупованою територією.

Російсько-українська війна (з 2014 р.). Станом на січень 2021 року, за даними ООН, загальна кількість людських втрат у війні становить 13100-13300 осіб.

Детальніше:

Усна історія російсько-української війни (2014-2015 роки). Ред. кол. серії: В. Мороко, Р. Молдавський, С. Білівненко, О. Штейнле, В. Лініков, М. Волобуєв, М. Павленко. Український інститут національної пам'яті; Запорізький національний університет; Запорізька обласна державна адміністрація. Вип. 1. Київ : К.І.С., 2015. 176 с.

Усна історія російсько-української війни (2014-2018 роки). За ред. В.В. Мороко. Випуск 4. Київ : К.І.С., 2018. 384 с.